

et putredo aerem completeret, sicutque punia est eorum superbia et tyrannus, quia populum dei superbe opprimebant. Ita Theodoretus et a Castro.

Secundo, S. Hieronymus et alii multimodis citandi per hunc venientem ab Aquilone, melius et plenius intelligitur Holoferneus, qui missi alterius Nabuchodonosori regnantis in Ninive Judaeos Babylone reversos invasit, sed eversus et cecus est a Judith. De eo enim dicitur: « Venit Assur ex montibus ab Aquilone in multitudine fortitudinis suae, » *Judith* xvi, 5. Caso enim Holoferne, milites Assyri fugerunt in invia, dispersique sunt versus mare Occidentale et Orientale. Judaea enim ab oceanis habet mare Mediterraneum, quod hic novissimum dicitur; ab oriente vero habet mare Galilaeae, quod et Genezareth et Tiberiadis dicitur; e regione ejus contra Bethulia, ubi fugati sunt Assyri, q. d. Exercitum immensum Holoferneus, qui videbatur perfringere a mari Galilaeae usque ad mare Mediterraneum, quaquaversum in omnem mundi plagam dispergiam. Probatur haec explicatio ex eo quod post reditum populi e Babylone in Judaeam, in eoque pacem et copiam frugum, Deus promittit hanc de tyranno ab Aquilone venturo victoriam: et nec in Scriptura, nec apud Josephum, alium tunc ex Aquilone venisse legitimus, nisi Holoferneum. Adde, huc magis congruit, quod hic dicitur de fuga militum ad mare Galilaeae et Mediterraneum, quam Nabuchodonosori et Chaldeis, Ita Ribera. Licet enim Perrinus in cap. i *Banais*, Genebrardus lib. II *Chronol.*, Canus lib. XI *De Locis*, cap. vi, a Castro hic, Soracius in cap. i *Judith*, et nonnulli alii putent historiam Judith contigisse ante captivitatem Babylonicam sub Manasse rege Juda; tamen Suidas, verbo *Judith*, et Julius Africanus apud eundem, S. Augustinus, lib. XVIII *De Civit.* xxvi, Eusebius in *Chron.* *Isid.*, *De Tempor.*, Rabanus, Hugo Cardinalis, Dionysius in *Judith* cap. i, Gerardus Mercator in *Chronol.*, Ribera et alii nulli putant post eam contigisse, regnante vel Canbyse, vel Dario Hystaspis, vel ejus filio Nerxe, de quo jam plura dixi in libro *Judith*.

Allegorie, Aquilonaris hic tyrannus est diabolus, qui quasi Boreas frigus, id est accidit et torpore, mentibus hominum immittit, hiemenque virtutum et honorum operum inducit: sed hunc fugavit Christus, qui quasi Austus, calorem et fervorem mentibus Apostolorum et fidelium aspiravit. Unde de eo dicitur, *Gen.* cap. iv, 16: « Surge (transi, abi), Aquilo, et veni, Austus: perha hortum meum, et fluant aromata illius: » puta aromata virtutum, ait ibidem Theodoretus et Nyssenus. Unde Richardus de S. Victore ibidem addit: « Per Aquilonem enim colliguntur aquae non fluant; inde dicitur est Aquilo quasi aquas ligans, » hinc et « Deus ab Austro venit, » ait Babaeus cap. iii, 3. Petro Hugo Victorinus singula ita adaptat: Is qui ab Aquilone est « appellata angulos, qui per incarnationem Christi, per

verbum fidei, per gratiam baptismi expulsus est in terram inviam, id est in ariditatem gentilis et judaei populi. » Unde Christus: « Cum, ait, immandus spiritus exierit ab homine, ambulat per loca arida, quarens requiem, » *Matth.* cap. xii, 43. Pergit Hugo: « Mare Orientale sunt electi, novissimum reprobis, facies intentio, extremum inclusio, vel mare Orientale sunt primitiae electionis gentium, novissimum crudelitatis Judaeorum: factor ejus est mors Antichristi: putredo super eum, sententia judicii. » Unde de his ait Isaias, cap. ult. vers. ult.: « Egredientur beati, et videbunt cadavera virorum qui praevicariati sunt in me: vermis eorum non morietur, et ignis eorum non exstinguetur: et erunt usque ad societatem visionis omni carni. » Vide ibi dicta. Arabicus uterque vertit: *Occidentalem* (vel *Occidentem*) expellam a vobis. Sub Aquilone enim intelligitur ei vicinus Occidens, in quem tendunt reprobis: diabolus enim eos trahit in oceanum; sicut sub Austro intelligitur ei vicinus Oriens, in quem tendunt Sancti et Beati.

Moraliter: « Terra est reproba anima; invia est, quia sine visitatione angelorum: deserta, quia sine fructu virtutum, et semine morum: demonis expulsio est peccati confessio: mare Occidentale est mens per compunctionem amara, per devotionem contemplationis Oriens facta; mare novissimum est mens furore conscientiae amara, desperatione venia absorpta: facies ejus, astuta intentio nocendi: extremum ejus, furor et insania triumphandi: factor est odium peccati, putredo contemptus mundi. » Haecque Hugo.

MARE ORIENTALE. — « Mare Orientale » est mare Galilaeae, vel potius mare Mortuum, sive lacus Asphaltites, in quem versa est Sodoma et Pentapolis, dum caelesti igne conflagravit, quod proinde vocatur mare salissimum, et ponitur limes Judaeae, sive terrae Judaeis promissae ab Oriente, *Numer.* cap. xxxiv, 3. Sicut *ibid.* vers. 9, limes ejusdem ab Occidente ponitur mare magnum, sive Mediterraneum. Ita S. Hieronymus, Albertus, Lyranus. Minus recte ergo aliqui, per mare Orientale, accipiunt Oceanum. Hic enim non tangit Judaeam, atque tam versus meridiem aliasque mundi plagas, quam versus orientem porrigitur.

Loquitur hic Jugiter Propheta de exercitu Assyriorum, vel Chaldaeorum sub allegoria locustarum, atque alludit ad plagam locustarum, Aegypto a Mose inflictam. Has enim, orante Pharaone, tollens Moses, induxit ventum occidentalem, puta Zephyrum, qui « arreptam locustam projecit in mare Rubrum, » *Exod.* cap. x, 19. Simili enim modo Deus Assyrios dispersit ex Judaea, ut fugerent versus ejus limites, puta versus mare Mortuum, et ad mare Mediterraneum in exterarum regiones.

ASCENDERE PUTREDO EJUS. — Hebraice צוֹרֵה מֵאֲחֵנָה, quod S. Hieronymus, Tigurina et alii

vertunt, *putredo ejus*; Septuaginta vertunt, *ἐπιπέσει αὐτῷ*, quod Romani vertunt pariter, *putredo ejus*. Sed Complutensis vertunt, *sonitus ejus*: quia ἐπιπέσει: et putredinea sive fetorem putidum, et sonitum sive crepitum, fremitum et mugitum significat. Hic tamen potius *putredinem et fetorem* veritas: hunc enim significat hebraeus *tschanato*, ut vertunt S. Hieronymus, Tigurina et alii (1).

21. NOLI TIMERE, TERRA — Judaeae scilicet; Judaeae enim, id est ejus incolis, puta Judaeis post reditum e Babylone, promittit bona quaelibet temporalia, eaque per antithesin malis singulis quae isdem comminatus est cap. 1, vers. 4 et seqq. opponit. Ita S. Hieronymus, Theodoretus, Hugo et alii. My-sice, sub hisce temporalibus intelligit bona spiritualia per Christum danda, ad quae san-im assurgit: « Omnibus, ait S. Hieronymus, quibus supra comminatus fuerat, nunc contraria pollicetur, et letis tristitia mitigat, et lacrymas vertit in risum. »

QUONIAM MAGNIFICAVIT DOMINUS UT FACERET. — Hoc est, magnifice Deus tecum fecit, id est facit: magnifica tecum facturus est, magna tua rerum damna majore copia et magnificentia sarcidit, imo obruet. Est hebraismus: repetitur enim *ut faceret*, quod continetur in voce *magnificavit*.

22. NOLITE TIMERE, ANIMALIA REGIONIS (prae fame et defectu pascurum squelentia et tabescentia, ut dixit cap. i, vers. ult.): QUIA GERMINAVERTUN SPECIOSA DESERTI, — q. d. Post reditum e Babylone factum ut germinet loca amena, antea desolata et deserta, faciant ut prata, imo et steriles ericace proferant pingua pasqua, et agri letas segetes, quibus vos, o animalia, pascamini et impingue-mini.

FIGUS ET VINEA DEDERUNT VIRTUTEM SUAM, — id est fructum vigoris sui, ait Chaldeus, puta vigorosos, sapidas et succulentas uvae et flos. Est metonymia: ponitur enim causa pro effectu, virtus, sive vigor pro fructu vegeto et vigoroso (2). 23. ET FILII SION, EXULTATE ET LETAMINI IN DOMINO DEO VESTRO. — Qui licet omnium sit communis Dominus, tamen proprie se vestrum duntaxat Deum ostendit, dando vobis tanta et tam magnifica dona, ac si vester tantum esset pater, provisor et procurator; ceteras vero gentes prae vobis negligeret. Porro « Sion, » non carnalem, sed spiritualem hic accipit. « Filii » ergo « Sion »

(1) Quia sperbe egit, » hebraice, quia nimium fecit, ait locustae refertur a pluribus, scilicet magnum elidit stragem frugum. Alii exponunt de Deo: *Nam magna Deus fecit*; addita autem haec esse putant ad fidem faciendam liberationi inexpectatae, memodiam sub finem seq. vers. eundem in finem repetuntur, *nam magnificavit*, etc. (Ackermann.)

(2) « Haec autem, inquit S. Hieronymus, quia a Domino promissa sunt, credimus juxta litteram accidisse, et sterilitatem praeteritam novis frugibus compensatam, ut quiddam locusta, bruchus, et rubigo, et eruca con-tempserat, annis sequentibus impleteretur. »

sunt omnes filii Ecclesiae Christi, omnes fideles et christiani. Ad Christum enim salit et avolat Propheta: hic enim est Doctor justitiae, ut jam dicam. Solent enim Propheta a solutione captivitalis Babylonicae, et libertate data per Cyrum quasi a typo salire ad antitypum, puta ad solutionem captivitalis humanae et potestate diaboli et libertatem filiorum Dei datam per Christum.

QUIA DEDIT VOBIS DOCTOREM JUSTITIAE. — Pro doctorem hebraice est מוֹרֵה more, quod aliqui vertunt *pluviam*, sicut hunc locum transferunt: *Quia dedit vobis pluviam propter justitiam*. Unde apposite sequitur: « Et descendere faciet ad vos imbrem matutinum et serotinum. » Favet versio Septuaginta: *Quoniam dedit vobis essos* (hilicium ex pluvia fecundante agros) *in justitiam*, q. d. Post reditum e Babylone dabit vobis Deus pluviam, indeque messum et annonam copiosam, in praemium vestrae pietatis et justitiae, utque studiosius ei serviat in justitia. Ita S. Hieronymus et Theodoretus. hinc et Syrus, et Arabicus uterque vertit: *Dedit vobis cibum justitiae*.

Verum melius more veritas *doctorem*. Primo, quia ita vertunt S. Hieronymus, Chaldeus, Vatinius, Clarius, Arias et passim alii. Secundo, quia de pluvia mox subdit: « Et descendere faciet ad vos imbrem; » ergo hic *more* non imbrem, sed doctorem significat: alioqui esset tautologia, et idem bis diceretur. Tertio, quia hebraice est: *Dedit vobis morem ad justitiam*, quod proprie de doctore accipi debet, non de pluvia: nec enim pluvia, sed doctor datur ad docendam justitiam. Quarto, quia more semper alibi a Nostris, Septuaginta et aliis vertitur *doctor*, aut *legislator*: pluvia enim hebraice non more, sed מוֹרֵה more, vocatur. Ita *Psal.* lxxxviii, 8: « Et enim benedictionem dabit legislator; » Hebr. *more*: licet R. David ibi vertat: *Piscinas operiet pluvia*. *Isai.* xxx, 20: « Et non faciet avolare a te ultra doctorem tuum, » hebraice מוֹרֵה morecha. Et alibi passim. Unde a more dicitur Syrus *maru* (unde *marumata*, id est dominus noster venit), Arabicum *mir*, id est magister, dominus: unde *maria* idem est quod *magistra*, domina. Alludit tamen more ad מוֹרֵה more, id est lex, et ad מוֹרֵה more, id est pluvia: quia Hebraei doctrinam vocant *morem vel pluviam*, eo quod illam doctor instat pluviae suaviter, sensim et guttatim insillet auribus et mentibus discipulorum, eaque sapientia irriget, lificet et fecundet. Unde Moses, *Deuter.* cap. xxxii, 2: « Concrescat, ait, ut pluvia doctrina mea, sicut ut ros loquium meum, quasi imber super herbam, et et quasi stillae super graminam. » Quocirca in Hebraeo hic est pulchra peronomasia *more*, id est doctorem, *more*, id est pluviam, et מוֹרֵה more, id est descendere faciet, q. d. Deus dabit vobis more, id est doctorem, qui *more*, id est descendere faciet, et quasi e celo stillabit in vos *more*, id est pluviam caelestem doctrinae. Sic Isaias Christum comparat rori et oculis descendenti.

et terram irroranti, cap. xlv, 8: « Rorate, ait, cœli desuper, et nubes pluant justum. » Vide ibi dicta.

Queres, quisnam hic « doctor justitiæ? » Rabbinum, quos sequitur Rufinus, asserunt esse Ezechiam regem, qui populum excitavit ad pietatem Deique cultum, II Paral. cap. xxx, ideoque Jerusalem ab obsidione Sennacherib liberavit. Alii volunt esse Josiam, piū pariter regem, qui aras idolorum everit. Verum hic non agitur de Sennacherib, sed de Nabuchodonosore, vel Holoferne: hunc enim doctorem promittit post captivitatem Babylonicam, ut dixi versu 20. Adde, hic augustus titulus « doctor justitiæ, » in Scripturis non datur Ezechie, Josie aut Prophete, sed soli Messie, ut patet *Isaie* cap. xxx, 20, et cap. lv, 4: « Ecce testem populis dedi eum, dum eum ac præceptorem gentibus; » quo hic alludit Joel, præsertim quia hic doctor in Hebræo habet articulum, et vocatur *המורה ammora*, id est ille eximius et singularis orbis doctor, puta Doctor doctorum et Prophetarum omnium, quem singuli avidè expectant, utpote a Prophetis omnibus promissum. Unde Jeremias, cap. xxiii, 6, loquens de Messia: « Hoc, ait, est nomen, quod vocabunt eum, Dominus justus noster. » Et Daniel cap. ix, 24: « Et adducatur justitia sempiterna, et ungetur Sanctus sanctorum, » puta Christus. Tertio, quia sequentia vers. 28: « Effundam spiritum meum super omnem carnem: et prophetabunt filii vestri. Et dabo prodigia in cœlo, etc. Sol convertetur in tenebras, et luna in sanguinem: antequam veniat dies Domini magnus et horribilis, » ad nullum nisi ad Christum pertinent.

Isdem rationibus confutatur sententia recentiorum Rabinorum, quos sequuntur Lyranus, Hugo et Dionysius, qui per doctorem accipiunt doctores, id est prophetas Judæorum post captivitatem Babylonicam, quales fuerunt Zacharias, Aggæus et Malachias: fateor tamen ad eos alludi, eosque quasi obiter perstringi (alludit enim Joel ad felicitatem populi Babylone redeuntis, cui dedit Deus frugum copiam. Unde subdit: « Et implebuntur arce frumento. Et reddam vobis annos quos comedit locusta »); sed ita ut acies Prophete primario et directe figurat, finiatur et expleatur in Christo: sicut Moses, *Deuter.* xviii, 18, promisit post se Prophetam, id est Prophetas, et inter eos unum eximium et singularem, puta Christum; Christus enim est unus noster magister et rabbi per excellentiam, ut ipse ait *Matth.* cap. xxiii, 8. Ita Remigius, Rupertus, Haymo, Albertus, Arias, Vatablus, Ribera, a Castro et alii.

ET DESCENDERE FACIET (DOMINUS) AD VOS IMBREM MATUTINUM ET SEROTINUM. — Apud Prophetas imber matutinus vocatur, qui in autumno depluit, cum seminis fit in Judæa, ut illius grana solvantur, et radices figant in terra. Serotinus, qui maturescente segete, descendit in aprili aut mar-

tio. Ita Chaldaeus, Rabbinum et passim Interpretes. In Judæa enim calida et sicca regione, tota æstate, id est a maio usque ad octobrem, per quinque menses non pluit, sed sudum jugiter et serotinum est cœlum, tam nocte quam die: unde noctu in lectis sub dio dormiunt, uti a viris gravibus qui ibi habitantur accipi. Quocirca duplex ibidem est tempus pluvie, prius post æstatem cum jacuntur semina, illudque dicitur mane, sive matutinum respectu segetis, quæ tunc e terra erumpit, uti mane in aurora exurgit sol: posterius, ante æstatem, quod segetes inersat et maturat, illudque dicitur serotinum respectu matutini jam dicti. Segetes enim suum quasi habent diem, eujus aurora est germen et germinatio: vespera, seges et messis, cum scilicet in horrea conduntur.

Nota: Per hunc imbrem significat messem, et fruges temporales copiose dandas Judæis post reditum e Babylone. Ita S. Hieronymus, Theodoretus, Remigius, Albertus, Hugo et Lyranus. Verum sub his tropice et metaphorice, longe magis intendit significare fruges et bona spiritualia danda per Christum, q. d. Christus doctor justitiæ talem vobis doctrinam et tantam uberitatem bonorum spiritualium dabit, qualis et quanta olim in veteri Testamento, imbre illo matutino et serotino adumbrabatur. Ita Rupertus, Haymo, Arias, Ribera, a Castro et alii. Id ita esse patet ex rationibus paulo ante allatis, et ex eo quod hæc bona promittit in æternum; æterna autem sunt bona spiritualia Christi, non temporalia Judæorum. Quocirca imber matutinus est prædicatio prima, sive doctrina, illustratio et gratia præveniēns, quæ primo peccatorem convertit, facitque justum: serotinus, est illustratio, et gratia consequens, quæ justum in justitia promovet, et ad perfectionem deducit, ac præsertim est donum perseverantiæ; hoc enim justum ad gratiam consummatam, id est, ad gloriam et beatitudinem æternam perducit. Ita S. Hieronymus, Arias, a Castro et alii.

Symbolice, imber matutinus fuit vultus Testamentum, quod prima pietatis semina pullulare fecit: serotinus est novum, quod veteris semina maturavit, et ad messem virtutum perduxit. Ita S. Hieronymus et Haymo.

Rursum Rupertus: Matutinus, ait, imber fuit prædicatio Evangelii facta Judæis a Christo et Apostolis: serotinus erit, qui fiet ab Elia et Henoca in fine mundi, cum omnis Israel salvus fiet.

24. ET IMPLEBUNTUR ARCE FRUMENTO. — Perstringit obiter fertilitatem Judææ post reditum e Babylone, sed per hanc intelligit præcipue copiam charismatum et virtutum datam agris, et areis, ac olivæ et vinetis, id est Ecclesiis particularibus per Christum. Porro « Torcularia, » id est quibus exprimitur vinum et oleum, sunt tum gy, anasia, monasteria, collegia aliaque ascetica; tum persecutiones et tribulationes, quibus vinum sapientie et fortitudinis, ac oleum consolationis divine exprimitur et hauritur.

Torcular est cor pressum. Tropologie: « Torcularia, ait Hugo Victorinus, sunt ipsa corda inter spem et timorem posita, constantiam superius, patientiam inferius habentia: constantiam in tentatione, patientiam in tribulatione. Constantia siquidem premit, et desuper aret; patientia inferius jacet et pondus sustinet. Inter hæc duo mens sancta quasi in torculari posita premitur, defæcatur, eliquatur. Premitur flagellis, defæcatur vitis, eliquatur ab otis. Premitur a calamitate, defæcatur ab iniquitate, eliquatur a vanitate. Hinc namque elicitur gemitus puræ confessionis: hinc fluunt lacrymæ anxie compunctionis: hinc manant suspiria jucunde devotionis: hinc liquefunt desideria suavissimæ dilectionis: hinc eliciuntur stillicidia limpissimæ contemplationis. Frumentum est perfectio justitiæ; vinum claritas spiritualis intelligentiæ, oleum suavitas purissimæ conscientie. »

25. ET REDDAM VOBIS ANNOS, QUOS COMEDIT LOCUSTA, BRUCHUS, etc. — q. d. Præferitam inopiam, quam vobis intulerunt Chaldaei, tum literales, tum potius mystici, id est demones et vitia, compensabo gratiarum et opum celestium uberitate. Unde Chaldaeus verit: *Reddam vobis annos bonos pro annis quibus vexarunt vos populi, gentes et reges; Chaldaei enim fuerunt fortitudo mea magna; hebraice et chaldaice, exercitus meus robustus.* Alludit ad id quod de locustis significantibus castra Chaldaeorum dixit versu 11: « Dominus dedit vocem suam ante faciem exercitus sui; quia multa sunt nimis castra ejus, quia fortia, et facientia verbum ejus. »

Porro, per locustas et Chaldaeos intelligit exercitum spiritualium hostium, q. d. Ego Deus tentationes, peccata, demones, carnem et mundum, quasi hostes et prædones vestros immisi in vos (eo sensu et modo quo dixi Can. XXVII in *Prophetis Majores*) ad puniendam vestram superbiam, aliaque peccata priora. Hi vastarunt agros Ecclesiarum et animarum vestrarum, ac depasti sunt omne germen virtutum et bonorum operum. At jam idem ego placatus et reconciliatus vobis, omnia hæc damna sarciam, vobisque pristinam bonorum celestium copiam restituam, imo majori favore cumulabo, ut dicatis cum Psalle, *Psal.* lxxxix, 13: « Lætati sumus pro diebus, quibus nos humiliasti: annis, quibus vidimus mala. »

Tropologie significatur hic vis penitentiae, quæ lapsus, sed penitenti, omnes priores virtutes, omnia priora merita restituit, ut docet S. Hieronymus hic, ac S. Thomas et theologi, tract. *De Penitentia*, ideoque facit ut homo lapsus semper ad majorem gratiam resurgat: præter enim gratiam præteritam, quam omnem reducit, addit insuper propriam, tum virtuti, tum sacramento penitentiae commensam. Vide Franciscum Suarez Opusc. V *De Reditu bonorum operum*, ubi, disp. 2, sect. III, cum Joanne Majore, Gabriele, Ockam, Medina et Henrico a Gandavo docet hunc reditum fieri vi penitentiae non in altera vita, ut censuit

Scolus et Durandus; sed in presenti, adeoque in eodem penitentiae instanti; nec tantum per actus penitentiae prioribus virtutum actibus intensiores, ut censuit D. Thomas et Paludanus, sed etiam per actus ejusdem remissiones.

Symbolice Hugo Victorinus: « In adventu, ait, Christi reduntur nobis anni quos præfata pestis devoraverat; quia in eo nobis contra locustam veram, id est contra fastum, dedit humilitatem, dicens: Discite a me quia mitis sum et humilis corde: contra bruchum, id est gulam, perfectam sobrietatem, dicens: Videte ne graventur corda vestra in crapula, et ebrietate, et curis hujus vite: contra rubiginem, id est iram, perfectam patientiam, dicens: Si quis te percuterit in dexteram maxillam, præbe illi et alteram: contra crucem, id est luxuriam, perfectam castitatem: dicens: Sint lumbi vestri præcincti, et lucerna ardentes in manibus vestris. Locustam igitur exterminavit, dicens: Beati pauperes spiritum: beati qui lugent. Bruchum, dicens: Beati qui esuriunt et sitiunt justitiam: beati misericordes. Rubiginem, dicens: Beati pacifici: beatimites. Crucem, dicens: Beati mundo corde. » Vides hic quatuor hæc animalia et pestes octo beatitudinis depasci, easque reduci per Christum et per penitentiam.

26. ET COMBETES VESCENTES, ET SATURADIMINI: LAUDABUNT NOMEN DOMINI. — Illo enim dedit vobis escam, eamque talem tamque succulentam et copiosam, ut vos abunde saturaret, fortesque vegetos et alacres efficeret.

Moraliter, disse hic fruges, escas, omniaque bona naturalia, et multo magis supernaturalia, esse dona Dei, eorumque laudem et gloriam non nostro labori, sed Deo, ejusque beneficentiae ascribendam. Qui secus facit, Deo quod sum est suffragatur, et se Dei donis indignum facit, iisque spoliari meretur. Deus enim est zelotes suæ gloriæ, utpote qui ei omni jure debetur; unde ait ipse: « Gloriam meam alteri non dabo, » *Isaie* cap. xlviii, 11. Quocirca S. Franciscus hoc mire suis inculcabat, ac inter alia illud documentum dabat: « Quando, inquit, servus Dei orans visitatur, divinitus dicere debet: Istam consolationem mihi peccatori et indigno de cœlo misisti, Domine, et ego illam tue committo custodiæ, quia thesauri tui me sentio esse latronem, » dum ejus laudem et gloriam tibi suffragor, et mihi ascribo. Ita S. Bonaventura in ejus Vita, cap. xviii.

28. ET ERIT POST HEC: EFFUNDAM SPIRITUM. — Hebræi hinc inchoant novum caput. Jam iidem, et ex iis Rufinus, sicut per doctorem justitiæ versu 23 acceperunt Ezechiam; ita spiritum a Deo effusum censet in ejus nuntios, quos ipse misit per totam Judæam, ut omnes ad avitæ fidei Deique cultum revocaret: S. Petrum vero in concione sua, *Actor.* ii, tantum hæc accomodasse suo temporis, eo quod illi quoque congruerent; ac Rufinus audaces vocat eos qui contrarium censent.

Sed audacior est hec eius censura, utpote repugnans SS. Patribus et interpretibus pene omnibus, ipsique S. Petro, *Actor*. cap. 1. 17.

Alii sicut per doctorem accipiunt doctores, puta prophetas qui fuerunt post reditum e Babylone, V. g. Aggeum, Zachariam, Malachiam; ita per eosdem ardentem concionantes, putant effusum spiritum pietatis in populum. Verum cum superior probatum sit doctorem justitiae intelligi Christum, sequitur ad illius tempora haec pertinere, praesertim quia nunquam alias effusum Spiritum Sanctum legimus. Adde, pro *et erit post haec*, S. Petrus, *Act. ii*, veritit: « Erit in diebus novissimis, puta in diebus Messiae. Illius enim aetas lex et tempus in Scriptura vocatur « novissimum: » quia illi nulla alia lex, religio vel Ecclesia succedet. De hinc ergo est haec ad litteram non de Ezechia, Aggeo, aut quovis alio, sed de Christo esse intelligenda. Ita enim definit Vigilus Papa in Concilio Romano contra Theodoretum Mopsuestenum, uti dixi in Proemio.

Ait ergo et promittit dicens: « Post haec, » id est post Christum doctorem, ejusque mortem et ascensum in caelum, ego Deus effundam Spiritum Sanctum in Pentecoste, ac deinceps: primo Ecclesiae saeculo visibiliter in Apostolos, et Christi discipulos; sequentibus vero saeculis, invisibiliter eodem effundam in omnes, quotquot per baptismum in Christo renascentur, ejusque Ecclesiam incorporabuntur. De Pentecoste enim hunc locum explicat S. Petrus, *Actor*. cap. ii, 17, quem sequuntur omnes Patres et interpretes orthodoxi, ut S. Hieronymus, Cyrillus, Theodoretus, Irenaeus, Rupertus, Albertus, Haymo, Lyranus, Hugo uterque, scilicet Cardinalis, et Victorius, Dionysius, Vatablus, Arias, Clarus, Ribera, a Castro hic, Chrysostomus, Oecumenius et alii in *Act. ii*. Didymus et Ambrosius, lib. I de Spiritu Sancto, cap. vii, Justinus *Contra Trogph.*, Hilarius lib. VIII, de Trinitate, et alii. Quia et Rabbinus, ut Chaldaeus, R. Salomon, R. David, R. Jesu apud Lyranium et Galatinum, lib. VIII, cap. ult., et alii, hanc missionem Spiritus Sancti ad tempus Messiae referunt. Porro cum ait: « Effundam, » loquitur idem qui dixit: « Mittam doctorem justitiae, » scilicet Deus Pater; esto ipse simul cum Filio uti spirat, ita et mittit Spiritum Sanctum. Ita Chrysostomus in *Act. ii*. Hinc Cyrillus Hierosolymitanus, *catech.* 17, censuit hic loqui Christum, cui, inquit, Pater omnia dedit in manus, ac potestatem dandi Spiritum Sanctum, quem non ad mensuram accepit.

Nota: Vox *effundam* significat ubertatem et copiam donorum Spiritus Sancti, tum gratum facientium, ut gratiae, charitatis, fortitudinis aliarumque virtutum; tum gratis datorum, ut prophetiae, etc., effundendam in Apostolos et fideles. Unde in Scriptura hec effusio vocatur *baptismus*, ut *Matth.* cap. iii, 41, ait Joannes Baptista de Christo: « Ipse vos baptizabit in Spiritu Sancto

et igni, » *q. d.* Ipse vos replebit Spiritu Sancto, in eamque ejusque ignem quasi immerget, uti homo immergitur in aquam, dum baptizatur. Et Christus ascensus in caelum, *Act.* cap. i, 5, ait: « Joannes quidem baptizavit aqua, vos autem baptizabimini Spiritu Sancto non post multos dies. » Quocirca pro *effundam* Arabibus Antiocheus veritit: *Inundare faciam spiritum meum super universos homines*; et Arabicus Alexandrinus: *Inundabo de spiritu meo super omnes homines*. Sicut ergo flumen, vel mare torgidum exundat in agros, ita Spiritus Sanctus in homines. Ita S. Chrysostomus et Theophylactus, *Act. ii*. Audi Iugonem Victorinum: « Christus, ait, spiritum suum effudit, non Mosi abstulit, nec Eliae rapuit, sed suum largiter distribuit. »

Nota *et effudit*. « Primo enim fudit, secundo infudit, tertio effudit. Fudit in paradiso, infudit in deserto, effudit in cenaculo. In paradiso legem dando naturae; in deserto precepta et caeremonias legis scriptae; in cenaculo plenitudinem gratiae. Fudit ergo primo, rigando aream naturae; secundo, infudit torrenalem doctrinam; tertio, effudit fluvium gratiae, *q. d.* In exortio mundi rigavi aridam naturam; in squalore deserti Mosi in sinum stillavi legis doctrinam; in plenitudine temporis ubertatem gratiae effundam. » Et paulo post necessariam docet fuisse hanc effusionem: « Tria namque, inquit, erant hominis mala: ignorantia boni, concupiscentia mali, malitia impotendi. Venit ergo Filius, sapientia Dei et virtus; missus est Paraclitus, benignitas ipsius. Sapientia fides, virtus sustulit ignorantiam, virtus infusa sordes purgavit concupiscentiam; concupiscentia Spiritus munda vitia, benignitas sedavit. Quod Psalmista praevidebat ait: Secundum multitudinem miserationum tuarum dele iniquitatem meam. Amplius lava me, Domine, ab iniquitate mea, et a peccato meo munda me, *q. d.* Dele fundendo, lava infundendo, munda effundendo; fundendo sapientiam ab oculis dele ignorantiam; infundendo virtutem ab intimis lava concupiscentiam; effundendo benignitatem a toto corpore extermina malitiam. »

Nota secundo: Pro *effundam spiritum meum*, S. Petrus, *Actor*. cap. ii, 17, ait: « Effundam de spiritu meo, etc. » ubi particula, de significat hanc communicationem gratiae et donorum Dei provenire a Spiritu Sancto, tanquam Patre Iuniorum. Rursum Spiritum Sanctum pariter inferi fideles sua dona, ut uni det gratiam docendi, alteri exhortandi alteri miraculorum, etc., uti docet Apostolus *Rom.* cap. xii, 6.

Nota tertio: Didymus et S. Ambrosius, lib. De Spiritu Sancto, ex hoc loco probant Spiritum Sanctum esse Deum; quia, inquit, non dicitur effundam a Deo, nisi quod de ipso participabile est. A creatis enim non dicitur effundi, quia cum sit creatura, non est participabilis. Licet enim

charitas donaque Spiritus Sancti dicantur effundi quoque a Deo, tamen nulla substantia, vel persona (qualis est Spiritus Sanctus) dicitur effundi in animam mentemque, ita ut eam possidet, illuminet, sanctificet, satiet et implet, nisi Deus: solus enim Deus menti illabi potest, eamque docere, igne, implere, flectere et movere quotcumque vult; hoc enim nequit angelus. Ubi nota, eum anima fit justa et sancta, aut justior et sanctior, non tantum gratia et charitas, vel ejus incrementum, sed ipse Spiritus Sanctus, adeoque tota Trinitas realiter per sanctificationem menti nostrae illabitur, in eaque inhabitat quasi in throno et templo suo; perinde ac Verbum, assumens humanam naturam, eidem illapsum est personaliter, ita ut in illa habitaret plenitudo divinitatis corporaliter, ut ait Apostolus, *Coloss.* cap. ii, 9. Hoc est quod ait Christus, *Joan.* cap. xiv, 23: « Si quis diligit me, sermonem meum servabit, et Pater meum diliget eum, et ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus. » Sicut ergo Beatus Deus realiter est praesens, cum illis suam essentiam per visionem beatificam, et lumen gloriae ostendit, eamque eis fruendam et possidendam communicat: sic et idem ipse est in anima sancta, ac proinde in ea suam gratiam, charitatem aliaque dona divina diffundit; perinde ac sol ubi oritur, mox suam lucem, radios et calorem spargit. Posita ergo ultima dispositione ad justitiam, v. g. contritione, statim subintrat in animam quasi in templum suum, Spiritus Sanctus totaque S. Trinitas, eam sanctificans, sibiique quasi dedicans et consecrans; ac deinde eodem instanti temporis, sed posteriori natura, eidem suam charitatem et gratiam communicat. Hoc significat *et ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus*. Est enim haec summa Dei unio cum anima sancta, qua nulla pure creatura major dari potest; nam per eam finis divinae consortis naturae, ut ait S. Petrus, *epist.* II, cap. 1, 4. Vide hic, o Christiane, dignitatem sanctitatis ad quam vocatus es, eamque omni studio consecratur, conserva et adauge.

Denique Nazianzenus, *orat.* 40, sub finem, probat Spiritum Sanctum mitti a Filio de propria ipsius substantia, ex hoc loco: « Effundam de spiritu meo; » et ex illo *Joan.* xvi, 14: *De meo accipiet, et annuntiabit vobis*: « Ex eo utique, inquit, quod est Filius, quia et filius de eo, quod Pater est, » *q. d.* Spiritus ex eo quod a Filio accipit, annuntiabit; sicut Filius annuntiat Spiritum Sancto, ex eo quod accepit a Patre.

Super OMNEM CARNEM, — id est super omnem hominem; per synecdochen enim pars capitur pro toto, caro pro homine, ut cum dicitur: « Verbum caro factum est; » caro, id est homo; poterat dicere pariter: *Verbum anima, id est animatus homo factum est*; sed maluit dicere, *caro*, tum ut significaret summam dignationem Verbi, qua, ut ait S. Augustinus *epist.* 120, cap. iv, se

humiliavit ad nostram carnem, quae inter omnes animalium carnes miserrima est et infirmissima; tum quia morbus noster, puta concupiscentia, residet in carne; haec autem curare venit ecclestis medicus, puta Christus, regae ac Spiritus Sanctus; unde Graecis *εγκρατος*: vocatur *incontinentia*, et, ut Tertullianus ait lib. De Carne Christi, cap. 1, incorporatio; id est vivificatio carnis corruptae, ait S. Thomas; tum denique, quia per eam pro corde lapideo et duro, acceperunt cor carneum, id est molle, flexile, obediens, II *Corinth.* cap. iii, 3. Sensus ergo est, *q. d.* Super omnem hominem Christo credentem, cujuscumque aetatis, sexus et status sit, effundam Spiritum Sanctum in Pentecoste, et deinceps. Simpliciter itaque et plane capitur *super omnem*; loquitur enim de fidelibus tantum, credentibus et obedientibus Christo. Quocirca acrius nonnulli vocem *omnem* accipiunt, non pro singulis generum, *q. d.* Effundam spiritum super omne hominum genus, puta super aliquos viros, aliquas feminas, aliquos juvenes, aliquos senes, aliquos servos, aliquos nobiles; non autem super omnes, id est singulos. Nam super singulos discipulos suos effudit, et effudit jugiter Christus Spiritum Sanctum.

Nota: Sicut Joel et Prophetae solis Judeae proprie et directe promittunt doctorem justitiae, puta Messiam; ita iisdem solis Joel hic promittit Spiritum Sanctum. Ita Chrysostomus, *Actor. ii*. Unde sequitur: « Et prophetabunt filii vestri. » Verum quia ex misericordia Dei gentes acceperunt per fidem in familiam Abraham, puta in Ecclesiam et congregationem Iudeam, hinc pariter benedictionum et promissionum Abraham a Deo facturum (inter quas prima est effusio Spiritus Sancti, justificatio et adoptio) sunt particeps et haeredes, ut docet Apostolus *Rom.* cap. ix, 10 et 11. Et hoc significat *super omnem carnem*. Quocirca in Cornelium Centurionem aliosque credentes ex gentibus effusus est Spiritus Sanctus specie visibili, aeque ac in Apostolos et Judeos, ut patet *Act.* cap. x, 44. Ita S. Hieronymus, Theodoretus, Albertus, Lyranus et alii passim.

Moraliter, Spiritus Sanctus ostendit sum munificentiam animique regium, dum in omnes indifferenter beneficus et liberalis est, nec privatos habet amores et amicitias, sique omnem excludit emulationem et invidiam, ait Chrysostomus in *Actor. ii*.

ET PROPHETABUNT FILII VESTRI, — tum proprie futura praediciendo, ut fecerunt Apostoli, B. Virgo, *Luc.* cap. 1, 46; Zacharias, Anna et Elizabeth, *Luc.* cap. ii, 38; Philippus, *Actor.* cap. xxi, 9; Agabus, *ibid.* vers. 10; S. Joannes in *Apocalypsi*, et alii in primitiva Ecclesia. Vide Bozium, lib. VI De Signis Ecclesiae, cap. xii; tum ex Spiritu Sancti afflatu loquendo, et celebrando variis linguis *Rom.* quod *Actor.* cap. ii, 14, dicitur: « Audivimus eos loquentes nostris linguis magna lingua. » Prophe-tare enim in Scriptura ample capitur pro docere,

exhortari, orare, canere Dei laudes, miracula facere, etc., ut dixi I Cor. cap. xiv, initio capituli; sub propheta ergo hic donum linguarum aliaque Spiritus Sancti charismata intelligo.

SENES VESTRI SOMNIA SOMNIABUNT, ET JUVENES VESTRI VISIONES VIDEBUNT. — « Somnia » intellige divina et a Deo immissa, ideoque rerum arcanarum, vel futurarum praesaga, qualia fuerunt Pharaonis, Genes. cap. xl et xli, et Nabuchodonosoris, Daniel. cap. ii et iv. Pari modo « visiones » accipe divinas et propheticas. Apposite senibus «ate fessis, et in somnum propensis tribuit somnia; juvenibus vero excitatis et vigiliis visiones, quae in vigilia hominibus a Deo immittuntur. Deus enim saepe se suaque oracula attemperat conditioni hominum, et cuique pro suo statu et gradu accommode et opportune apparet; alioqui et senex Joannes in Apocalypsi multas habuit visiones, et Paulus juvenis somnia, ut patet Actor. cap. xvi, vers. 9. Per visiones ergo et somnia, quaslibet revelationes et prophetias accipe. Addit D. Thomas II, Quest. CLXIV, art. 3, quod, licet visio quae fit vigilanti, in se sit perfectior somnio, quod fit dormienti; tamen quando in visione solum videtur species et imago prognostica futurorum, nec auditur vox aut verbum illam explicans, quae audiri solet in somnio (juxta illud Mosis, Num. cap. xii, 6: « Si quis fuerit inter vos Propheta Domini, in visione apparebo ei, vel per somnium loquar ad illum »), tunc somnium divinum est perfectius quam visio. Unde moraliter aliqui per filios ac filias accipientes incipientes in fide et virtute; per juvenes, proficientes; per senes, perfectos. Primi prophetant, dum bona indole dant spem frugis; secundi vident, dum meditando et orando clarius divina hauriunt; tertii somniant ob passiones sedatas, mentemque pacatam. Hos tres gradus distinguit S. Joannes, epist. I, cap. ii, 12, primisque assignat condonationem peccatorum, secundis victoriam in agone, tertiis Dei cognitionem. « Scribo, ait, vobis, filiioli, quoniam remittuntur vobis peccata propter nomen ejus. Scribo vobis, adolescentes et juvenes, quoniam fortes estis, et verbum Dei manet in vobis. Scribo vobis, Patres, quoniam cognovistis eum qui ab initio est. » De visione plura dixi, Can. I in Prop. Major; de somnio Genes. xl, et Dan. ii.

29. SED ET SUPER SERVOS MEOS ET ANCILLAS, etc., EFFUNDAM SPIRITUM MEUM. — Hebraeus, Chaldaeus et Septuaginta: *Et etiam super servos et ancillas effundam de spiritu meo, q. d.* Non tantum super vos, Judei, sed et super servos et ancillas vestras, aequae ac meas, effundam spiritum meum. Ne quis enim putet solos heros et dominos Spiritum Sanctum accepturos, addit illius participes fore quoque servos et ancillas. Nullum enim quantumvis vilem et abjectum aspernatur Spiritus Sanctus; non enim est personarum acceptio apud Deum, Rom. ii, sed omnes promiscue ad gratiam et salutem vocat: omnibus enim dedit animam

aeque nobilem, puta rationalem ad imaginem sui creatam, eamque ad suam gratiam, gloriam et felicitatem ab aeterno destinavit. Ita Hebraei, Cyrillus Hierosolymitanus, catechesi 17, Rufinus et a Castro. Alii per servos et ancillas accipientes gentes; Judei enim in lege veteri erant quasi filii Dei, gentes quasi servi; sed per Christum in filios sunt adoptati. Ita Rupertus, Ribera et alii.

Moraliter, illustris et perhonorificus titulus est, *Servus Dei*; servire enim Deo regnare est. Hinc Psaltes, Psal. cxv, 16: « O Domine, quia ego servus tuus: ego servus tuus et filius ancillae tuae. » Sic Abraham, Gen. xxvi, 24, vocat se servum Dei. Ita vocatur et Moses Num. cap. xii, 7, Job, i, 8. Quin et Christus Isaia, cap. xlviii, 3. Sic Abdias hebraice idem est quod *servus Dei*, quo nomine vocatur unus et duodecim Prophetis. Sic Paulus initio epistolarum hoc titulo gloriatur: « Paulus servus Jesu Christi. » Sic B. Virgo vocat se ancillam Dei: « Ecce, ait, ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum, » Luc. i. Et B. Agatha praesidi sibi objectanti: Cur tu, cum sis nobilis, servilem vivis christianorum vitam? respondit: « Christianorum humilitas et servitus longe praestat regum opibus et superbia. » Denique B. Damasus, epist. 2 ad Stephanum, S. Gregorius et alii deinceps Pontifices hoc titulo: « Servus servorum Dei, » humilitatem, imo dignitatem suam significant.

30. ET DABO PRODIGIA. — Prodigium est id quod porro dicit, id est futura praedicit, ait Cicero lib. I De Divin. et ex eo S. Augustinus, lib. XXI De Civit. viii: « Signum quo significatur aliud: illudque in magnis est, et in caelo; hoc in parvis, et in terris, » ait Hugo Cardinalis. Origenes vero in Joan. Tifata, ait, id est *prodigia*, « vocatur, quae praeter opinionem sunt, et humanam consuetudinem excedunt: » *signa*, id est *signa*, « quae aliquid significant, » et, ut Ammon ait in *Cateca Graec. in Joannem*, « quando non fit aliquid praeter naturam. » Verum saepe haec duo confunduntur, idemque significant. Jam quoad sensum, Rabbini, qui haec referunt ad Ezechiam, censent prodigia haec revera uti sonant accidisse in caelo et terra, cum angelus percussit castra Sennacherib, etsi in libris Regum id non naretur. Verum haec prodigia sunt Iudaeorum commenta et figmenta: nec enim Scriptura, nec Iosephus, nec Iosippus, nec quis alius, tunc prodigia aliqua in caelo extitisse commemorat.

Secundo, Catholici nonnulli putant haec prodigia contigisse, primo, in Christi nativitate, cum stella apparuit Magis, et angeli cecinerunt: « Gloria in excelsis Deo. » Secundo, in Christi resurrectione, cum angeli fulgurantes perculerunt milites custodes sepulcri Christi, ac consolati sunt Magdalenam ejusque comites. Tertio, in passione Christi, cum sol universi eclipsi toto orbe obscuratus est, terra contremuit, lapides scissi sunt, monumenta aperta, etc.; tunc enim et latere Chri-

sti mortui lancea militis aperto, exivit sanguis et aqua, quae ignem charitatis in discipulis et fidelibus accenderunt, idque ante diem resurrectionis Christi, qui Judaeis fuit horribilis. Ita S. Hieronymus, Remigius, Hugo. Quarto, in Pentecoste; tunc enim Spiritus Sanctus in igne et lingua igneis apparuit et inasedit Apostolos. Ita S. Hieronymus. Et videtur favere S. Petrus, Actor. cap. ii, 17, ubi agens de missione Spiritus Sancti in Pentecoste, allegat haec prodigia Joelis: ergo illa circa tempus Pentecostes videntur edita, puta tempore passionis et resurrectionis Christi. Haec expositio probabilis est, sed incompleta; tunc enim ceperunt haec prodigia, sed complebuntur sub diem judicii, uti mox dicam.

Tertio, S. Chrysostomus et Eusebius haec prodigia patraia putant paulo ante exodium Hierosolymae per Titum; hic enim dies fuit Judaeis horribilis. Tunc enim plurimus Judaeorum fusus est sanguis, urbs et templum igne combusta in fumum et vaporem abierunt. Et P. Prado in Ezech. cap. x, 2: « Dabo, inquit, Hierosolyma tria supplicia, » scilicet, « sanguinem, et ignem, et vaporem fumi, id est caedem civium, sedificio-rum incendium, et quod gravius est, veritatis ignorationem execrationemque oculorum, quae eadem tria in Psal. lxxviii, 25, Judaeis valeinatus est Christus: Furor irae tuae comprehendat eos. Fiat habitatio eorum deserta, obscurentur oculi eorum ne videant. » Hanc autem cladem soli Christiani evaserunt, invocantes nomen Domini: quia divinitus praemoniti de urbe exscindenda, ex illa fuga se proripuerunt in alias regiones et urbes, uti docet Eusebius lib. III Hist. cap. v.

Quarto et genuine, certum est hic agi de signis et prodigiis quae praebunt diem judicii extremi; hic enim erit dies magnus et horribilis. Et de eo hic agi patet ex sequentibus initio cap. iii, cui haec connectenda sunt (imo Hebraei haec referunt ad caput iii, ut dixi vers. 28): « Quia ecce in diebus illis, etc., congregabo omnes gentes, et deducam illas in vallem Josaphat, et disceptabo cum eis. » Hoc autem fiet in die judicii. Porro ante diem judicii prodigia existent quae praedixit Christus Matth. cap. xxiv, 29, et Luc. cap. xxi, 25, dicens: « Erunt signa in sole, et luna, et stellis; nam sol obscurabitur, et luna non dabit lumen suum, et stellae cadent de caelo. » Rursus luna videbitur sanguinea, Isaia cap. xxiv, 23; item mare videbitur sanguineum, Apocal. cap. viii, 8. Multus etiam fidelium ab Antichristo, et tandem ipsius Antichristi, ejusque exercitus Gog et Magog sanguis effundetur. Ignis erit fulgurum et stellarum cada. tum de caelo: rursus ignis conflagrationis mundi, quo omnia mundana in fumum et vaporem abibunt. Unde Syrus et Arabibus fumum a vapore distinguunt, et quatuor prodigia assignant; vertunt enim: « Dabo sanguinem, et ignem, et vaporem, et fumum. » Vapor enim est exhalatio subtilior et albius, fumus vero

densior et nigrior. Haec signa praedicta sunt a S. Joanne Apoc. cap. viii et ix. Ita Theodoretus, Rupertus, Lyranus, Vatablus, Arias, Ribera, a Castro hic, S. Chrysostomus et Eusebius in Actor. ii, Tertullianus, lib. IV Contra Marcion. cap. xxxix, Origenes, tract. 30 in Matth., S. Thomas in cap. xxiv Matth., et alii passim. Quin et S. Hieronymus huc tandem inclinatur, censetque haec signa magis ad diem judicii quam ad passionem Christi esse referenda. Causam horum signorum dat S. Chrysostomus in Matth. cap. xxiv: « Moriente, ait, patrefamilias domus turbatur, familia plangit, et nigris se vestimentis induit; sic humano genere, propter quod facta sunt, circa finem constituto, caeli mysteria lugent et candoreposito, tenebris induuntur. »

Dices: Quomodo ergo S. Petrus haec prodigia refert ad Pentecosten, Act. ii. Respondeo: S. Petrus recenset ea, non quasi tunc contigerint, sed hoc sensu, q. d. Ne miremini, o Judaei, haec Spiritus Sancti et linguarum ignearum prodigia, quae cernitis in hac Pentecoste; videbitis enim majora dari a Christo in vindicta infidelium in fine mundi, q. d. Aut ergo nunc in Christianum credite, aut terribilem ejus manum et vindictam tunc expectate. Ideo enim Propheta, post doctorem Christum et effusorem Spiritus Sancti, statim subjungit haec prodigia futura in fine mundi, ut significet post Christi legem, nullam aliam esse expectandam, ideoque illam ab omnibus qui salvi esse velint, expectandam. Ita Ribera. Adde haec prodigia inchoari cepisse tempore Christi: nam in ejus passione obscuratus est sol et luna, in Pentecoste et deinceps Spiritus Sanctus in specie ignis apparuit, etc.; perfecte vero et complete fiet in fine mundi, q. d. Joel: O Judaei, cum veniet Christus, licet humilis et pauper, cum recipite; quia ipse effundet Spiritum Sanctum in vos, dabitque prodigia benefica credentibus, malefica et horrida incredulis, erudeat inchoabit vivens, sed perficiet in fine mundi, quando pro igne Spiritus Sancti, quem increduli respuerunt, dabit eis ignem conflagrationis mundi, indeque flammam gehennae. Simili modo Jacob benedicens filius suis ante mortem, Genes. xlix, quaedam praedicta quae paulo post, quaedam quae post longum tempus sub Christo evenerunt, quaedam in fine mundi eventura.

Symbolice Hugo Victorinus: « Sol, ait, est Symbolice Christus, luna Ecclesia: sol in tenebras versus, Christus cruci affixus. Unde de caecitate Judaeorum Jeremias loquens, Thren. iii: Dabis, inquit, eis, Domine, scutum cordis laborem tuum. Luna versa in sanguinem, Ecclesia est Christi imitans passionem. Sanguis professionem designat martyrum; ignis chorum virginum ardore dilectionis aestuantium. Vapor est frequens et devota punctio continentium. Dies magnus et horribilis, dies est passionis et resurrectionis: magnus fidelibus, horribilis non credentibus, horribilis iis

qui dixerunt: Sanguis ejus super nos et super filios nostros; magnus iis qui dixerunt: Vere filius Dei erat hic. Aliter: sol in tenebras versus, Christus est in cordibus electorum in articulo mortis obscuratus. Unde et dixerunt: Nos autem sperabamus quod ipse esset redempturus Israel. Luna in sanguinem versa, Synagoga est Christi passione cœcata. Deinde per sanguinem accipit Judæorum stragem sub Tilo; per ignem, incendium urbis et templi; per vaporem, Judæorum per maria et insulas relegationem.

Tropologicæ: « Visio est propria cognitio sui, somnium excessus animi, propheta contemplatio sponsi, cœlum animus, terra caro: vel cœlum contemplativi, terra activi: vapor compunctio mentis, sanguis mortificatio carnis, ignis fervor dilectionis. Sol versus in tenebras, animus est in sui confusus cognitione. » Hucusque Hugo. Et inferius: « Post data in cœlo prodigia, post lucem propriæ cognitionis, post fumum devotæ compunctionis, post sanguinem justæ mortificationis, post ignem perfectæ dilectionis, sola restat suavitas contemplationis. » Hæc est invocatio nominis Dei, de qua sequitur: « Quicumque invocaverit nomen Domini, salvus erit. » Hæc Hugo.

31. ANTEQUAM VENIAT DIES DOMINI. — Dies hujus vite sunt nostri, quibus agimus quod lubet: ille dies erit Domini, id est judicii, quo aliorum diem nostrorum omnium rationes exiget, juxta illud *Psalm.* LXXIV, 3: « Cum accipero tempus, ego justitias judicabo. » Sic dies singuli hebdomadæ sunt scholarum, sed sabbatum est dies magistri: quo rationem profectus et modestiæ a singulis exigat, et negligentes petulantisque flagellat.

MAGNUS. — Magnus erit dies judicii, quia, primo, finem dabit orbi, sceleri, merito et demerito; secundo, quia erit horizon temporis et æternitatis; hanc enim ab illo dividit et determinabit: nam hic dies erit ultimus temporis et primus æternitatis; tertio, quia magna in eo fient, nimirum Christus cum omnibus angelis descendit in vallem Josaphat, ibique in magnifico throno sedebit iudex: omnes homines qui unquam fuerunt, sunt et erunt, coram eo iudicandi sistentur: omnium cogitata, dicta et facta exactissime discutientur: de omnibus feretur sententia absoluta, et irrevocabilis per omnem æternitatem: sancti cœlo, impij inferno addicentur: statuetur chaos magnum et medium, quod in æternum hos ab illis secludet, ut impij nunquam Sanctos, nunquam cœlum, nunquam Deum visuri sint; sed carcere eterno conclusi igni cremabuntur, quamdiu cœlum erit cœlum, quamdiu Deus erit Deus. *Sic Osee*, cap. 1, 4, vocatur « magnus dies Jezrahel. » Sic apud Romanos « magnus dies » vocabatur, qui dabat victoriam, belloque aut gravibus malis finem imponebat, ut docet Cornelius Tacitus in *Vita Agricola*, et Turnebus, lib. 1. *Advers.* cap. XXIV.

ET HORRIBILIS. — Hebraice est *NETE nora*, quod primo proprie deductum a radice *NETE* *inve*, id est *timuit*, significat tremendum, terribilem; et per catachresin mirabilem, gloriosum, augustum et reverendum ob summam potestatem, æquitatem, majestatem et gloriam. Hin: Chaldaeus veritas, *דְּרִיטָא* *dehila*, id est formidabilis. *Secundo*, *nora* deducti potest a *רָאָה* *raa*, id est vidit, ut *raa* mutatur tempora a *raa*: sepe enim ordines verborum imperfectorum apud Hebræos inter se commutantur, ut unus ab alio suam inflexionem desumat, et tunc *nora* significat illustrem et manifestum. Unde Septuaginta vertunt *invepit*, id est *clarus, conspicuus*. Eos sequitur S. Petrus, *Actor*, II, dicens: « Antequam veniat dies Domini magnus et manifestus. » Erit enim in die illa lux magna, et magna claritas Christi gloriosi omniumque ejus angelorum et sanctorum. Et: « Ignis in conspectu ejus exardescet. » *Psalm.* XLIX, 3, que omnia reis et damnandis extremum horrorem incutient. Videbunt enim se staque in tanta luce latere non posse: videbant se oculos et manus Judicis nusquam evasuros, videbant excusationi, simulationi, frandi, appellationi nullum fore locum: videbant gehennæ incendia flammantia sibi parata et decreta in æternum, sequæ certissime in illa præcipitandos.

Patheticè S. Basilus in illud *Psalm.* XXXIII: « Venite, filii, timorem Domini docebo vos, » horrorem hujus diei describit, atque: « Cum te appetitus invaserit peccandi, velim cogites horribile illud et intolerabile Christi tribunal, in quo præsidebit iudex in alto et excelsis throno, astabit autem omnis creatura ad gloriosum ejus conspectum contremiscens. Adducendi etiam nos sumus singuli, eorum que in vita gessimus rationem redditori. Mox illis qui multa mala in vita perpetrarunt, terribiles quidam et deformes assistent angeli, igneos vultus præ se ferentes, atque ignem spirantes, noctique vultus similes, propter merorem et odium in humanum genus. Ad hæc cogita profundum barathrum, et inextinguibiles tenebras, et ignem earentem splendore, urendique vim habentem, sed privatum lumine; deinde vermium genus venenum emittens, et carnem vorans, inextinguibiliter esuriens, neque unquam saturitatem sentiens, atque intolerabiles dolores corrosione ipse infgens. Postremo, quod supplicium omnium gravissimum est, considera opprobrium illud et confusionem sempiternam. Hæc time, et hoc timore instructus, animam a peccatorum concupiscentia, tanquam freno quodam reprime. »

Hujus horribilis diei schema et vivam hypotyposin dedit Deus in judicio Udonis, antistitis Magdeburgensis, Cum enim ille impure et scandalose viveret, cœlitus ad eum missa est vox:

Da finem ludo, quia lussisti satis, Udo.

Eaque tertio ab eo audita. Verum cum ille, licet

ad horam percussus, mox ad suas veneres radices, citatus est ad tribunal Dei. Nam S. Mauritius evaginatum tenens gladium, in ecclesia sua (cujus Udo erat antistes) valenter exclamavit: « Omnes sancti quorum reliquie hic habentur, surgite et venite ad judicium Dei. » Mox maxima et præfulgida apparuit utriusque sexus multitudo: Christus sole splendidiore, stipatus B. Virgine, et duodecim Apostolis, regali solio consedit, jussitque Udonem adduci. Raptus ille et lecto adductus est. Accusavit eum S. Mauritius, conclamarunt omnes: « Reus est mortis. » Tulit ergo Christus in eum sententiam mortis, quam exsecutus S. Mauritius eum decollavit. Vidit hæc Canonice quidam; simulque alius conspexit animam ejus a demonibus ad gehennæ incendia abripi, ibique maledicere diei natalitatis suæ suisque amasiis; ac manè clericis venientibus ad Ecclesiam, Udonem in suo sanguine labefactum ostendit. Porro erant Udonis etiamnum adeo indelebiter adhaerent pavimento, ut quasi de essentia marmoris esse videatur. Cumque creantur novi antistites, ibidem oraturi prosternunt se, ut videntes Udonis sanguinem, sibi caveant ne forte pereant sicut ille. Rem gestam fuscæ et graphice narrat Nauclerus, volum. III *Gener.* XXIV; noster Canisius, lib. V *Moral.* cap. XX; Fulgosius, lib. IX, cap. XI et alii.

Simile judicii schema, imo exemplum reale existat in Chrysaorio, cujus horribilem judicii sui visionem et mortem enarrat S. Gregorius, hom. 42 in *Evangel.*, et in alio Cœoredi regis Mercurio, apud Bedam, lib. V *Hist. Angl.* cap. XIV, et in visione Mauriti Imperatoris, qui ob peccata citatus ad Dei tribunal, petiit in hac vita potius puniri, quam in futura, idque obtinuit: unde a Phoca et imperio et vita cum uxore et prolihus est spoliatus, uti narrat Eutropius lib. XVII, Zonaras lib. III, Nicephorus lib. XVIII, cap. XI; et in visione Petri Telonarii, qui avarus et immisericus, vidit se sisti judicij Christo, omniaque peccata in unam lancem reponi, in alteram vero usam duntaxat elemosynam suam, qua a manibus demonum liberatus, audivit: « Recedens aude hinc pani, et operare. » Quare vitam et mores mutans, totum se dedit operibus misericordiæ et charitatis, uti narratur in *Vita S. Joannis Eleemosynarii*. Quin et S. Hieronymus, raptus ad tribunal Christi, audivit: « Ciceronianus es, non christianus; » ideoque acriter vapulavit, ubi ipse refert epist. ad *Eustochium*, que incipit: « Audi, filia. » Ecce ut vita Sanctorum est commentarius legis scriptæ, imo ipsa est lex viva, suis moribus edicens quid formidare et fugere, quid amare et prosequi debeamus. Graphice quoque hunc judicij diem describit Daniel cap. VII, et S. Joannes Apoc. cap. I, et Christus, *Math.* XXIV et XXV, et S. Petrus epist. I, cap. III.

Patheticè etiam S. Hieronymus ad *Heliodor.*: « Tunc, ait, ad vocem tubæ pavebit terra cum populis, in gaudibus. Judicaturus Dominus Ingrebre mundus immugiet, et tribus ad tribum pectora ferient. Potentissimi quondam reges nudo latere palpabunt. Addeetur cum suis stultus Plato discipulis: Aristotelis argumenta non proderant. Tunc tu rusticus et pauper exsultabis, et dies: Ecce iudex, qui involutus pannis in præsepio vagiit, » etc. S. Chrysostomus in cap. XIII et XV *Math.*: « In illo, ait, die, nihil est quod respondeamus, tibi cœlum, terra, aer, aqua et totus mundus stabit adversum nos in testimonium peccatorum nostrorum: et si omni taceant, ipsæ cogitationes nostræ, et ipsa operi specialiter stabunt ante oculos nostros ante Deum accusantes. » S. Bernardus, serm. *De Virginitate*: « Merito, ait, dies illa dies iræ, dies calamitatis et miserie, dies tenebrarum et caliginis prædicatur, in qua:

Judei signum letis sudore madescet;
Decidit et cœlis ignis, et sulphuris annis,
Tartareumque chaos monstrabit terra dehinc.

« Ignis enim ante Dominum præcedet, et inflammabit in circuitu inimicos ejus, quos tunc instar Sodomitarum inveniet nudos et infectos. » Et paulo ante: « Canet tuba, ad cujus clangorem timebit mundus. Fragar igitur tubæ illius, dum tubabit angulus, dum exasperigentur homines, tartara etiam tenebrosa domuent. Audient miseri qui ibi sant, audient tunc qui nunc audiunt et facere nolunt: Exite obviam ei: quando Dominus advocabit cœlum desursum et terram, discernere velens populum suum ante se, et prudentes virgines ab infatuatis separare. Advocabit cœlum desursum, ut virtutes illæ cœlorum de suis sedibus moveantur, et omnes angeli cum eo ad iudicandum congregentur. Tunc plangent sa omnes tribus terre. Tunc dicent montibus: Cadite super nos, et collibus: Operite nos. » Idem in *Cant.*: « Veniet dies illa, in qua plus valebunt pura corda, quam astuta verba; conscientia bona, quam marsupia plena: quoniam quidem iudex non falleret verbis, nec floctetur donis. »

S. Anselmus, lib. *De Similitud.*: « A dextris, ait, erunt peccata accusantia, a sinistris inñnita demonia, subitus horrendum chaos inferni, desper judex iratus, foris mundus ardens, intus conscientia urens. Ibi vix justus salvabitur. Heu! miser peccator, sic deprehensus quo fugies? latere enim erit impossibile, apparere intolerabile. » Quam sapienter, qui hunc diem semper pre oculis habent, et ad illum se suasque actiones componunt, ut nihil dicant vel faciant, quod in illo dieis periculum salutis creare possit, quodque justam Dei censuram et vindictam subeat! « Nil, ait S. Ambrosius in *Offic.*, est quod magis proficiat ad vitam honestam, quam ut credamus eum iudicem futurum, quem et occula non fallunt, et indecora offendunt, et honesta delectant. » Ita S. Hieronymus, « Sive comedo, inquit, sive bibo, sive aliud facio, semper tuba illa insonat auribus

meis : Surgite, mortui, venite ad iudicium. » Hoc est quod Christus serio praeponit, *Luc. xxi, 36* : « Vigilate omni tempore orantes, ut digni habeamini fugere ista omnia, quae futura sunt in die iudicii, et stare ante Filium hominis. » Hac de causa indicite fuerunt olim nocturnae vigiliae et preces, quod Christus ad iudicium media nocte venturus crederetur, juxta illud *Matth. xxi, 6* : « Media nocte clamor factus est, ecce sponsus venit, exite obviam ei, » inquit S. Hieronymus et Hilarius ibidem, et Lactantius lib. VII, cap. XIX Vide dicta *Apoc. vi*, in fine. Quocirca S. Bernardus, *epist. ultima*, hanc regulam vite sanctae praefigit : « Talis studeas vivere, qualis affectus in extremo iudicio inveniri. »

32. ET ERIT OMNIS QUI INVOCAVERIT NOMEN DOMINI, SALVUS ERIT, — *q. d.* In die iudicii, ab hoc ejus terrore, et horribili tot reorum et damnandorum sententia, liberabuntur, evadent (hoc enim significat Hebraicum בָּרַחַי *palati*), et salvabuntur veri Dei cultores, qui scilicet in hac vita Deum puro corde, in vera fide, spe et charitate coluerint, invocaverint, praedicaverint et celebraverint. Haec enim omnia significat vox *vocare*, vel *invocare* apud Hebraeos, nimirum omnem tam internum, quam externum Dei cultum, publicamque veram fidei et religionis professionem in ejus Ecclesia. Ecclesia enim dicta est Hebraice כְּרִית מִצְרָיִם, a כָּרַת *cara*, id est *vocavit* : grece εκκλησια, ab εκκαλεω, id est a *vocando* et *invocando* quod a Deo vocata sit ad sincerum et publicum ejus cultum et invocationem. Unde de ea subdit : « Quia in monte Sion, » etc. Porro nomen Domini est ipse Dominus, quem per nomen invocamus. Rursum, est ipse Christus, qui est nomen, id est notio et definitio, Patris, ait S. Cyrillus, lib. XI in *Joan-nem*, cap. XX.

Symbolice nomen Dei est ejus virtus, gloria, potentia omnisque perfectio. Hinc *Psalm. viii, 2*, dicitur : « Domine Dominus noster, quam admirabile est nomen tuum, » id est tua sapientia, potentia, clementia, etc., « in universa terra ! » Et B. Virgo canit : « Fecit mihi magna qui potens est, et sanctum nomen ejus ; » in incarnatione enim Verbi omnis Dei sanctitas, virtus et perfectio eluxit.

Moraliter, discere hic quam Deo grata sit sui invocatio, qualemque invocantibus adsit, open et salutem afferat. Causa est, quod invocans Deum fateatur suam miseriam et impotentiam, Dei vero gloriam et omnipotentiam, utpote a qua auxilium sperat et flagitat. Sibi ergo honoris dicit Deus, quod quis ad se in tribulatione confugiat, et sua magis ut velit, quam aliena ope et misericordia, juxta illud *Psalm. xlii, 1* : « Invoca me in die tribulationis : eruam te, et honorificabis me ; » quia qui Deum invocat, fidem et spem in eo collocat, eumque quasi facit Deum suum. Unde Martialis, lib. VIII, *epigr. 24*, docet Deos non tam fieri ab id-

oloplastis, quam a cultoribus eos invocantibus

Qui fingit sacros auro vel marmore valus,
Non facit ille Deos; qui rogat, ille facit.

Hinc passim in Psalmis Psaltes Deum invocant, eumque in afflictione invocari jubet. Nam Deus ipse promittit, *Jerem. xxxiii, 3* : « Clama ad me, et exaudiam te. »

QUIA IN MONTE SION ET IN JERUSALEM ERIT SALVATIO. — Per « Sion » et « Jerusalem » intelligit Ecclesiam, quam Christus primo erexit in Sion et Jerusalem, *q. d.* Qui fidem et pietatem Ecclesiae, quam Christus docuit in Judaea et Jerusalem, secuti fuerint, hi salvabuntur. Ita S. Hieronymus, Theodoretus, Rupertus, Lyranus, Arias et alii. Aludat ad *Isaia iv, 3* : « Et erit : Omnis qui relictus fuerit in Sion, et residuus in Jerusalem, sanctus vocabitur, omnis qui scriptus est in vita in Jerusalem. » Vide ibi dicta. Unde subdit Joel : « Sicut dixit Dominus, » scilicet tunc mihi hic, tum *Isaia cap. iv, et cap. ii, 2*, tum aliis Prophetis.

ET IN ASSIDUIS. — Repete, « erit salvatio » *q. d.* In die iudicii soli salvabuntur qui in Sion, id est in Ecclesia, Deum invocaverint, sancteque coluerint ; item *residui*, id est reliquiae Judaeorum, quae in fine mundi a Deo vocatae et electae, Christo et Ecclesiae aggregabuntur, itaque salvae fient, ut docet Apostolus *Rom. xi, 26. Secundo*, a Castro explicat, *q. d.* Qui superioribus saeculis Deum invocantes in Christi gratia obierint, hi in die iudicii salvabuntur : insuper *residui*, id est, ii qui in persecutione Antichristi, caeteris cadentibus, fortes steterint in fide et professione Christi, itaque superstites remanserint tante fidelium cladis et ruinae.

Nota : Pro *residuis* hebraice est כְּרִיתִים *bassiridim*, quod Rabini nonnulli, teste S. Hieronymo, putant esse nomen loci, puta montis vel turris, *q. d.* Cladem istius diei effugant qui profugerunt in Sion, in Jerusalem, aut in Seridim. Septuaginta legunt כְּרִיתִים *bassiridim*, id est, *evangelizati*, quos Dominus vocavit, ut legunt codices Romani : licet Theodoretus legat *evangelizantes*, vel *annuntiantes* active, et S. Hieronymus, *evangelizans*, vel *annuntians* in singulari, quod sic explicat : « Hos *residuos* Dominus vocavit, sive evangelizavit eos quos vocavit : sic enim Septuaginta interpretati sunt. » Omnes enim salvandi vel sunt evangelizantes, vel evangelizati ; nemoque nisi per Evangelium Christi salvatur. Hoc enim « virtus Dei est in salutem omnium credenti, » ut ait Apostolus *Rom. i, 16*.

Simile huic loco est, quod pathetice proclamant *Isaia cap. i, 9* : « Nisi Dominus exercituum reliquisset nobis semen (*residuos* et reliquias alias, qui prosperarent et propagarent stirpem Israel) quasi Sodoma fuissetis, et quasi Gomorras similes essemus. » Ita S. Hieronymus.

CAPUT TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Describit diem iudicii, pœnam reproborum, et gloriam electorum. Primo ergo docet Christum in valle Josaphat iudicaturum Tyrios, Sidonios aliasque gentes, quae Judæos et fideles afflixerunt, impieque vixerunt. Secundo, vers. 15, mittit Christus angelos cum falceibus, qui demant omnes gentes, easque adducunt in vallem concisionis, ubi Christo contra eas irato et rugiente, sol, luna et stellae obscurabuntur, ac caeli et terra movebuntur. Tertio, vers. 17, docet Jerusalem caelestem hunc fore sanctam, felicem et gloriosam in aeternum : Stillabunt, inquit, montes dulcedinem, et colles fluent lacte, etc. Ita passim Interpretes. Quare minus recte Mariana, in fine capituli, suspicatur hoc capite describi aditteran stragem castrorum Sennacherib factam ab angelo, IV Reg. xix, 35 ; hanc enim factam esse proterram Jerusalem in valle Josaphat, ac sub ejus typo depingi cladem impiorum in die iudicii. Ratores tamen ad stragem Sennacherib hinc alludi, eamque allusive perstringi (1).

1. Quia ecce in diebus illis, et in tempore illo, cum convertero captivitatem Juda et Jerusalem : 2. Congregabo omnes gentes, et deducam eas in vallem Josaphat, et discipabo cum eis ibi super populo meo, et haereditate mea Israel, quos disperserunt in nationibus, et terram meam diviserunt. 3. Et super populum meum miserunt sortem : et posuerunt puerum in prostibulo, et puellam vendiderunt pro vino ut biberent. 4. Verum quid mihi et vobis Tyros et Sidon, et omnis terminus Palaestinarum ? numquid ultionem vos reddetis mihi ? et si ulciscimini vos contra me, cito velociter reddam vicissitudinem vobis super caput vestrum. 5. Argentum enim meum et aurum tulistis : et desiderabilia mea et pulcherrima intulistis in delibra vestra. 6. Et filios Juda, et filios Jerusalem vendidistis filiis Graecorum, ut longe faceratis eos de finibus suis. 7. Ecce ego suscitabo eos de loco, in quo vendidistis eos : et convertam retributionem vestram in caput vestrum. 8. Et vendam filios vestros, et filias vestras in manibus filiorum Juda, et venundabunt eos Sabaeis genti longinque, quia Dominus locutus est. 9. Clamate hoc in gentibus, sanctificate bellum, suscite robustos ; accedant, ascendant omnes viri bellatores. 10. Concidite aratra vestra in gladios et ligones vestros in lanceas. Infirmus dicat : Quia fortis ego sum. 11. Erumpite, et venite, omnes gentes de circuitu, et congregamini : ibi occumbere faciet Dominus robustos tuos. 12. Consurgant, et as-

(1) Post synopsis praevidi iudicii, Propheta describit in hunc capite :

Primo, adjuncta iudicii extremi, primo, tempus, post plenam superstitium adhuc Israelitarum conversionem, et sub finem saeculi, 1 ; secundo, locus, valis Josaphat, 2 ; tertio, rei evocandi, cum accusationis capitibus, scilicet, gentes universae, quae opprimerunt Ecclesiam, 2, 3 ; speciatim Tyrii, Sidonii et vicini Palaestina, hoc est haeretici, schismatici, apostatae, 4-6 ; quarto, actores vices illis redditori, fideles suscitandi et ut iudices collocandi, 7, 8 ; quinto, praenotio iudicii, nihil hic vulturam aut multitudinem aut fortitudinem aut armatarum, 9-11.

Secundo, iudicium ipsum, primo, mortuorum suscitatio et evocatio, 12 ; secundo, vivorum ad iudicem transitio, 13 ; tertio, publicanorum multitudo ac divisio, 14 ; quarto, iudicis sententia terribilis impiis, benigna et grata fidelibus, 15, 17.

Tertio, sequelam iudicii, primo, piorum beatorum et abundantem, 18 ; secundo, impiorum desolatam, perditam et vidualicem scelerum, 19 ; tertio, utrorumque aeternam, 20, 21.

Juxta Ackermann, in sensu primo litterali, redit Pro-

pheta in tempora Machabeorum, et grave minatur iudicium gentibus quae Judaeos malis affecerunt (1-17). Tam postquam Deus gentes suis infensus punit, Judaei Deo protegente securi, bellique agent (18, 21). Caeterum, inquit, particula כִּי *hi, quia*, vers. 1, multos interpretum movit, ut sternerent, caput tertium per errorem librorum locum, quem nunc occupat, obtinuisse, et ad finem libri potius reponendum esse ; atque caput quartum immediate conjungendum esse cum secundo ; sic enim omnia ordine chronologico sese insequerentur : post Siro-Macedonum et aliorum hostium Judaeae gentis cladem, et felicitatem temporis Machabeorum sequeretur suo ordine effusio Spiritus Sancti, et republicae, et ecclesiae Judaeae, sive veteris aetate nulla auctoritate aut codicum, aut antiquarum versionum nitatur, statim alii caput tertium per parenthesis esse insertum. Quae sententia non multum differt a nostra, quam supra statimus, nempe Prophetae in prospectu objecta fuisse, et tempora Machabeorum, et Messiae, eumque ordinem temporum non servasse. Particulam כִּי *hi vero* quod attinet, commode ad reddendum respici potest. Cf. *Auth. iii, 12. Zachar. iii, 8.*